

ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ РОБІТНИЧИХ КАДРІВ В УМОВАХ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО КОНТЕКСТУ

Кравець Світлана Григорівна,

Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, науковий співробітник лабораторії дистанційного професійного навчання, кандидат педагогічних наук

Активна участь міжнародних спільнот у розвитку економіки України й забезпеченні її соціальної стабільності зумовлюють інноваційно якісні зміни усіх галузей вітчизняного виробництва, що суттєво видозмінює вимоги до рівня підготовки суб'єктів, які беруть активну участь у формуванні виробничого потенціалу держави. Технологічність виробничих процесів модифікує характер праці й вимагає модернізації системи професійної підготовки робітничих кадрів у напрямі підвищення рівня їхньої професійної компетентності, що визначається готовністю працювати в умовах соціокультурного контексту або соціальної ситуації розвитку в навчально-виробничому процесі.

На часі соціокультурний контекст детермінується впливом культури, політики і структури спільностей, у яких людина навчається, виховується, працює. Сьогоднішні події у державі, зумовлені дестабілізацією політичних й економічних процесів, засвідчують, що успішність соціальної й професійної адаптації кваліфікованих робітників у суперечливих умовах професійної діяльності, значною мірою залежить від здатності їхнього продуктивного функціонування за найрізноманітнішими соціальними векторами.

За таких обставин стандартизований зміст професійної підготовки кваліфікованих робітників не у повній мірі задовольняє вимоги соціальної ситуації розвитку навіть у межах навчально-виховного процесу. Заявлене посилюється низкою *суперечностей* між діючою системою професійної підготовки кваліфікованих робітників, вимогами ринку праці до якості такої підготовки й потребами самої особистості, яка прагне самореалізуватись як професійно компетентний фахівець у конкретній галузі.

По-перше, у нинішніх соціально-економічних умовах конкурентоспроможними можуть бути лише професійно мобільні робітники, які

володіють кількома професіями. Вузька спеціалізація кваліфікованого робітника, визначена розрядною системою, є недостатньою, більш того, у деяких галузях виробництва значна частина вузькопрофільних професій уже втратила актуальність на ринку праці. Постає гостра необхідність підготовки робітників за інтегрованими професіями, чому передує оновлення Державного класифікатора професій, Державного переліку професій з підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах.

По-друге, опис професійних вимог до рівня кваліфікації випускника, що представлений у Державних стандартах професійно-технічної освіти з професій (далі – ДСПТО), підпорядковується встановленим у кваліфікаційних характеристиках критеріям і вимогам, що були актуальними у кін. 90-х – поч. 2000-х рр. В умовах високотехнологічного виробництва анахронізм критеріїв кваліфікаційної характеристики, яка тривалий термін не переглядається, не забезпечує реакції на зміни, що відбуваються в техніці, технологіях, матеріалах, кон'юнктурі ринку, законодавстві тощо [2].

По-третє, консервативні тенденції в системі професійної підготовки майбутніх робітників орієнтовані на виконання вимог ДСПТО: «учень повинен знати», «учень повинен вміти». Відтак, і зміст типових навчальних програм спрямований на репродуктивне їх відтворення. У такому разі очевидним є суттєвий «розрив» між набутими компетенціями у навчальному закладі й необхідними компетентностями для продуктивної діяльності на робочому місці. Для вирішення таких неузгоджень підприємства доволі часто організовують донавчання випускників безпосередньо на виробництві.

Інший аспект означеної проблеми полягає у тому, що сьогодні недостатньо для особистості мати професійні знання й уміння. У змісті Брюгського комюніке про зміцнення європейського співробітництва у сфері професійної освіти та навчання на період 2011–2020 рр. йдеться про те, що поряд із знаннями, уміннями й навичками (компетентностями), виникає потреба в наданні випускнику можливості набути ширші компетентності – ключові – важливі для успішного життя [5], самонавчання, постійного оновлення

інформації, саморозвитку та самоадаптації, ефективного функціонування у сферах професійної діяльності тощо.

Значення ключових компетентностей для професійного й соціального функціонування майбутніх фахівців посилюється змістом узагальнених описів кваліфікаційних рівнів, що виражаються інтегральною компетентністю й, окрім знань й умінь, містить такі дескриптори як комунікація, автономність і відповідальність [4], розвиток яких не може забезпечити «предметоцентризм» навчального процесу. У зв'язку з цим, виникає потреба застосування у педагогічній взаємодії інноваційних педагогічних технологій, що ґрунтуються на побудові суб'єкт-суб'єктних відносин, передбачають актуалізацію рефлексивних процесів, самостійне прийняття рішень у нестандартних ситуаціях тощо. Ефективність впровадження інноваційних педагогічних технологій у процес підготовки майбутніх фахівців доведена численними науковими дослідженнями й підтверджена педагогічною практикою.

По-четверте, превалювання «повинності» у навчально-виховному процесі породжує внутрішній супротив особистості, обмежуючи її свободу у виборі способів задоволення внутрішніх потреб, гальмує розвиток позитивної «Я-концепції», мотивації досягнення успіху, професійної мотивації, деформує самооцінку тощо. Означені індивідуально-психологічні утворення, власне, і є рушіями, основою, що забезпечують позитивну динаміку рівнів розвитку професійної компетентності як у межах навчальної діяльності, так і поза нею – у професійному саморозвитку й навчанні упродовж життя [3, с. 47].

Аналіз наукових праць І. Зязюна [1] щодо розвитку ідей психопедагогіки на теренах вітчизняної освіти, дає змогу виокремити ключовий аспект, спрямований на задоволення суб'єктності учнів у процесі професійної підготовки: « ... у стандартах освіти мають бути розроблені й доведені до найвищих рівнів осмислення та практичного впровадження психологічні засади та чинники навчання, згідно з існуючими природними можливостями суб'єктів, особливостями різновидів їхнього досвіду: досвіду знань (інтелектуального), досвіду емоційно-почуттєвого (афективного), досвіду вольових дій».

У продовження думки зазначимо, що події, пов'язані із становленням й розкриттям демократичної свободи у державі, суттєво видозмінюють свідомість молоді, модифікують ціннісні ідеали. Результатом революційних дій сучасної історії стали якісно нові перетворення внутрішніх потреб особистості до саморозвитку й самодостатнього становлення у таких суспільних умовах, що постійно перебувають на стадіях змін й удосконалення.

По-п'яте, різновиди міграційних процесів, в тому числі й ті, що спричинені вимушеними переселеннями українців східного регіону на інші території, – з однієї сторони, а з іншої, – децентралізація, оптимізація установ, реструктуризація підприємств тощо, спрямовані на економію бюджетних коштів, – неминуче призводять до скорочення робочих місць, а відтак, – до безробіття. Означені проблеми людина може вирішити шляхом перекваліфікації, донавчання за необхідною кваліфікацією, опанування окремими модулями професії, підтвердження неформального навчання тощо. Однак, чи готова освітня система сприяти швидкому задоволенню таких потреб?

Відповідь на це запитання, а також вирішення попередньо означених суперечностей можлива у разі суттєвої модернізації системи професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників, що передбачає шляхом консолідації зусиль (на загальнодержавному рівні, на рівні навчальних установ, на рівні зміни світогляду усіх зацікавлених у підвищенні якості освіти осіб) реалізацію простих за суттю й складних для практичного втілення дій:

- оновлення переліку професій з підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах відповідно до їх затребуваності на ринку праці;

- заміна кваліфікаційних характеристик з професій на професійні стандарти із чітким визначенням професійно актуальних трудових функцій (компетентносей) робітника конкретної галузі;

- розроблення гнучких ДСПТО з професій на основі компетентнісного підходу із передбаченням можливості вибору особистістю різних траєкторій професійної підготовки;

- структурування змісту професійного навчання з орієнтацією на досягнення результатів, відповідних інтегральній компетентності, дескрипторам конкретних кваліфікаційних рівнів, згідно з Національною рамкою кваліфікацій;
- організація навчально-виховного процесу із використанням концептуальних основ психопедагогіки, врахування індивідуально-психологічних особливостей споживачів освітніх послуг;
- впровадження інноваційних педагогічних технологій у процес підготовки майбутніх фахівців; поєднання елементів традиційної й дистанційної форм навчання; систематичний аналіз результатів педагогічної взаємодії на рефлексивній основі; формування й розвиток у суб'єктів навчального процесу компетентності навчання упродовж життя як сутнісної риси способу успішної самореалізації у соціальному контексті, визначеному характером історії й культури, політики та економіки минулих й сучасних поколінь.

Список використаних джерел

1. Зязюн І. А. Психологічна педагогіка в царині педагогічної дії / І. А. Зязюн // П'ята виставка-презентація «Інноватика в сучасній освіті». – К., 22– 24 жовт. 2013. – С. 20–21.
2. Кочемировська О. О. Напрями оптимізації державної політики в сфері розвитку трудового потенціалу України: аналіт. доп. / О. О. Кочемировська. – К. : НІСД, 2013 – 38 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/public/File/2013_nauk_an_rozrobku/trud_potenc.pdf
3. Кравець С. Г. Психолого-педагогічні основи проектної діяльності майбутніх кваліфікованих робітників / С. Г. Кравець // Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. праць: Вип. 11 / Ін-т проф.-тех. освіти НАПН України ; [Ред. кол. : В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – К. : Міленіум, 2016.– С. 44-54.
4. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій. Постанова Кабінету Міністрів України № 1341 від 23 листопада 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/>. – Загол. з екрану.
5. The Bruges Communiqué on enhanced European Cooperation in Vocational Education and Training for the period 2011-2020 (7 December 2010).